

## FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av lantbruksnämnden i direkt samverkan med Tännäs sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser, den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län  
Rennäringsenheten

Britt-Mari Nordstrand

LANTBRUKSNÄMNDEN I JÄMTLANDS LÄN  
Rennäringsenheten

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av lantbruksnämndens  
rennäringsenhet och Tännäs sameby.

Tännäs sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen som sin  
egen.

För Tännäs sameby

UTVECKLINGSPLANERING

Markanvändningsredovisning och driftplanering för

TÄNNÄS SAMEBY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID	
1	INLEDNING	
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och målsättning	2
1.3	Metodfrågor	3
2	ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL	
2.1	Renskötselrätt	4
2.2	Sameby-, ändamål och medlemmar	4
2.3	Markanvändning	4
2.4	Rennäringen i Jämtlands län	5
3	TÄNNÄS SAMEBY I DAG	
3.1	Tännäs sameby	6
3.2	Samebyns gränser och nyttjande av betesområden - årstidsland, flyttleder, uppsamlings- och övernattningsområden, lavområden, svåra passager, snölegor	7
3.3	Medlemmar, företag och bosättning	13
3.4	Kombinationssysselsättning	13
3.5	Renhjorden	15
3.6	Driftsanläggningar	16
3.7	Konkurrerande markanvändningsintressenter	19
3.8	Konsekvenser av Tjernobylyolyckan	21
4	HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR TÄNNÄS SAMEBY	
4.1	Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden	23
4.2	Utveckling av företagen inom byn	24
4.3	Jakt- och fiskefrågor	24
4.4	Utveckling av renhjorden	24
4.5	Planerade driftanläggningar	25
4.6	Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter	25
4.7	Förslag på åtgärder	26
	KARTBILAGA Markanvändningsredovisning för Tännäs sameby	

## 1 INLEDNING

### 1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvanerättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna till näringens bedrivande.

Fr o m 1 juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande **översiktsplan**. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, för områden som **SÅ LÅNGT SOM MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållningsreglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse vad gäller rennäringen skall bedömas utifrån samebyarnas **hela årscykel** och byarnas **sk rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttningsleder, övernattningsställen, kalvningsland,

svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPLANERING** ingår redovisning av rennäringens markanvändning. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställes vikten av redovisning av rennäringens markanspråk. "En angelägen fråga för samebyarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 milj kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 milj kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

## 1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringens markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringen och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara **byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.**

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av samebyarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen **beskriver nuläget i ett genomsnittsförlopp där avvikelser får anses som normalt förekommande**. Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötsel förhållanden.

### 1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av lantbruksnämndens rennäringsenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringsens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn Översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975.

Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

**Avvikelser** från markanvändningsredovisningen **får anses som normala**. Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten **varierar år från år** på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

## 2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

### 2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i JämtlandsKopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - åretruntmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

### 2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

### 2.3 Markanvändning

Renskötselns markanvändning varierar med årstiderna beroende på bl a temperatur, nederbörd och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är arealkrävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betesområden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst. Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötselförsvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbeta och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har successivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

#### 2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötselföretag. Renskötselföretagen omfattar cirka 124 årsverken.



### 3 TÄNNÄS SAMEBY IDAG

#### 3.1 Tännäs sameby

Tännäs sameby är belägen strax väster om Tännäs och cirka 10 mil nordväst om Sveg i Härjedalens kommun i Jämtlands län. Tännäs sameby omfattar även en del av Älvdalens kommun i Kopparbergs län.

*(Karta: Jämtlands och del av Kopparbergs län med Tännäs samebys åretruntmarker och vinterbetesområde)*

### 3.2 Samebyns åretruntmarker och nyttjande av betesområden (se även kartbilaga).

Gräns för samebyns åretruntmarker är fastställd enligt beslut i lantbruksnämnden i Jämtlands län 1973-09-19 samt enligt beslut i länsstyrelsen i Jämtlands län 1962-01-16. För sedvanerättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Tännäs samebys område gränsar i **väster** mot riksgränsen och Norge. I norr går gränsen från Stor-Ruten till sjön Malmagen. Vidare mot nordöst fortsätter gränsen söder om Svansjön och över Rödfjället. Ett skifte ner mot Östersjön ingår i byn och därefter fortsätter gränsen vidare från Guotjetjakke (Fiskbäckvälen) till Skomshån och vidare en bit utmed övre Mysklån. I samebyn ingår sedan ett skifte ner mot Tännån och därefter fortsätter gränsen vidare utmed övre Mysklan en bit - Käringsjövallen - Västervattnet - Valman mot Månsvallen för att sedan vika av mot Östervattnet, genom sjön och vidare mot Sicklingsmolet - Fisklöstjamen - Stor-Stoåsen.

Därefter fortsätter gränsen **söderut** över Rassberget - Kölsjöfjället - Fruhogna - Storhån - Trolltjärnarna för att sedan vika av mot Pål - Knutstjärnen.

Vidare mot **nordväst** går gränsen till Svenstorp och utmed Stor-Fjätån - Yttre Fjättsjön - Nässjöarna och Rogen till riksgränsen i väster.

Därutöver ingår i Tännäs sameby ett område norr om Malmagen och Fjällnäs omfattande Gränfjället - Stentjärnområdet - Ösjövälen och ett skifte ner mot Malmagen.

Området **nordost** om renbetesfjällen från Malmagen i norr till Lossens södra ände, mot Tännäs dalgång arrenderas enligt kontrakt 1973-03-27. Det arrenderade området får nyttjas för renbete året runt, **Tännäs samebys åretruntmarker**.

**Kalvningsland** nyttjas från slutet av april och i maj månad. Kalvningen förekommer normalt i ett område i den norra delen av byn och dess närmaste omgivningar, omfattande Rutfjället - Vättafjället - Råfjelle (Rödfjället) - Storvälen - Brattriet - Muggdalen. Kalvningsland utgör ett centralområde med bra betesförhållanden med lavförekomst och lövträd samt tidiga barfläckar på våren som möjliggör åtkomst av toppskott m m. Kalvningsland är mycket känsligt för störningar under den aktuella tiden.

**Högsommarland** nyttjas främst i juli månad och utgörs av byns norra delar och dess omgivning. Området omfattas av Stor Glän - Grönfjället - Ramundberget - Skenörsfjället - Stor Skarven - Hamrafjället - Rutfjället - Råtjelle (Rödfjället) - Vättafjället. Under högsommaren återfinns renarna på fjälltopparna medan de på kvällarna samt vid svalt och kallt väder går ner till dalarna och lägre trakter. Barmarksbetet består i huvudsak av toppskott, gräs och gröna växter. Bra gräsbete - med stora sammanhängande gräsområden - förekommer endast norr om riksväg 84. Kalvmärkningen sker normalt på Långbrotsfjället alternativt på Rödfjället.

**Sensommar- och höstland** nyttjas fram till och med november månad. Sensommar- och höstlandet omfattar hela samebyn med mellanliggande områden samt trakterna norrut mot Ljusnan, dvs området runt Ramundberget - Andersjökölen - Funäsdalen - Tännaldalen - Tännäs samt området söder om Lossen. Renarna förekommer under den aktuella tiden normalt i skogslandet. Betet utgörs huvudsakligen av gräs, örter, svamp och lav. Inför slakten i september samt kring jultid drivs renarna till speciella uppsamlings- och övernattningsområden.

**Vinterbete** utnyttjas efter jultid och fram till kalvningen. Renarna delas, efter slakt och skiljning, upp i fem grupper och drivs sedan vidare till vinterbetesland. Vinterbetet utgörs av ett område enligt en uppgjord överenskommelse mellan markägare och samebyarna (Tännäs och Idre) kallad TIG-gruppen. Området omfattar i stort trakterna söder om Råndan. I öster sträcker sig betesområdet runt Dravagsvålen - utmed Glötan - till Kettilsjövalen - Ryflovatten - Stockholm - övre Härjastugan - Juchlabergsvallen - Akvandalen - utmed Rotnen - Lånan - Väster trollgrav - Granan till Österdalälven - i väster begränsas betesområdet av Österdalälven och vidare av Fjätån till samebygränsen vid Fjätvallen.

Inför kalvningen drivs renarna tillbaka till samebyn och kalvningsland utefter flyttlederna.

#### Häng- och marklavområden

Häng- och marklavområdena utgör **viktiga betesområden** och har ofta **stor och avgörande betydelse för renarnas överlevnad**. Tillgång till lav är speciellt viktig då betestillgången i övrigt är besvärlig på grund av t ex snöförhållandena.

Lavområdena bör enligt rennäringsen bevaras och **i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning** då de utgör en viktig och ibland avgörande betespotential.

Hänglav förekommer i huvudsak i granbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar men även till viss del i björkskog. Viktig hänglavsskog återfinns inom och i direkt anslutning till samebyn men även till viss del på vinterbetesmarkerna.

Viktiga hänglavskogar finns;

- utmed södra sidan av Ljusnans dalgång mellan Bruksvallarna och Ljusnedal
- utmed södra sidan av Tännalssjön och Tännåns dalgång mellan Tännalsten och Tännäs
- i Kröket- och Fröstsjöområdet samt i området norr om Östervattnan
- i området öster om Brändåsen och i Råndalen med omnejd
- i Rändningsvålenområdet
- runt Kölsjöfjället
- runt Hågnvallen
- söder om Sörvattnet utmed Stor-Fjätan
- i området söder om Strådalen
- söder om Lofssjön
- västra sidan av Fonnfjället och Stor-Uckuvålen
- öster Fjätälven, utefter bäckkravinerna
- inom områden norr om Blekvallen
- inom områden norr om Bergvallen
- inom områden norr och väster om Rottensjöarna

**varje hänglavsområde utgör särskilt viktigt betesområde för rennäringen vid olika tillfällen** beroende på t ex snöförhållandena. Hänglavsområdena i och i anslutning till samebyn är särskilt viktig på våren och på hösten om barmarksbetet är knappt eller till och med oåtkomligt. Hänglavsområdena på vinterbetesmarkerna är oersätligt om marklaven är oåtkomlig på grund av t ex skare.

#### Flyttleder

Samebyn flyttar renarna till och från vinterbetet i huvudsak utmed på kartan markerade flyttleder. Renarna delas upp i cirka fem grupper efter slakt och skiljning innan drivningen mot vinterbetesmarkerna.

Viktiga flyttleder till vinterbetet finns:

- från Kölsjöfjället via eller söder om Digervålen mot Glötesvålen
- från Kölsjöfjället - Strådalsvallen (eller i Slagavallen) alternativt från Lakakölen - Slagavallen och vidare väster om Häggingfjället och därefter vidare Över Milstenshåga alternativt Vedungsfjället - Gråheden
- från Näskilsvålen - Löshesvålen - Stor Uckuvålen
- från Näskilsvålen - Svartseldre - Svenperskölen - Långfonnen.

**Normalt sett används även alternativa flyttvägar**, beroende på bl a snöförhållandena.

Flyttleder inom samebyn är inte redovisade på kartan. Ett flertal leder finns dock mellan årstidslanden och uppsamlingsområdena inom byn som nyttjas vid slakt, skiljning, kalvmärkning m m.

#### Uppsamlings- och övernattningsområden

Till uppsamlingsområdena drivs renarna inför kalvmärkning, slakt, skiljning och flyttning. Uppsamlingsområdena utgör även viktiga övernattningsställen där renarna trivs och tillgången på bete är viktigt. Områdena är **särskilt känsliga för störningar i rendriften.**

**Lillfjällsområdet** används som **övernattningsområde** inför slakten i september i Sörvattnet, renarna har då ihopsamlats från den södra delen av byn, samt inför slakten av byns renar i Brändåsen i november. Lillfjället är ett öppet landområde med fri sikt, vilket underlättar bevakningen av renarna. Landskapet har bra förutsättningar för drivning av renarna i samlad trupp till anläggningarna i Sörvattnet.

**Vigelskaftet- och Skäpperre- (Skedbrofjäll)området** är ett **uppsamlings och övernattningsområde** inför slakt och skiljning, av renarna i byns norra del, i Brändåsen i november.

**Stentjärnsjöområdet** är ett uppsamlings och/eller övernattningsområde inför slakt och skiljning i Brändåsen i november.

**Övernattningsområden** utmed flyttlederna **på vinterbetet** finns;

- väster Kölosen
- i Digervalen-området
- i Sömlingsbackarna
- norr om Häggsberget
- omkring Löskestjön
- i Milstenshågaområdet
- på Vedungfjällets östra sida
- i Gråhedenområdet

#### Svåra passager

**Alternativ** till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renägarnas sida vid drivning av hjorden i dessa områden. Störningar vid drivningen eller förändringar utefter flyttlederna kan spoliera dagar av arbete om renhjorden vänder eller sprider sig.

För Tännäs sameby finns speciellt tre svåra passager där flyttleder korsas av bilvägar. De svåra passagerna är belägna;

- nordväst om Fjällnäs, över riksväg 84
- söder om Näskilsvålen, över länsväg 501
- väster om Slagavallen, över länsväg 502

Flera svåra passager finns även över andra vägar, vattendrag samt dylika hinder.

#### Värdefulla sommarvisten - snölegor

På sommarbetesmarkerna finns ett antal värdefulla sommarvisten för renarna. Områdena utgörs ofta av snölegor vilka är nödvändiga **vilområden** för renarna **sommartid undan värme och insekter.**

Värdefulla sommarvisten finns på;

- Grönfjället
- Klasberget
- Ösjövålen
- Kariknallarna
- Skenärsfjället
- Storskarven, två stycken
- Hamrafjället
- Ruten
- Lillstöten
- Svansjökläppen
- Råfjelle (Rödfjället)

### 3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Tännäs sameby uppgår idag till 46 stycken. Samebyn består av 12 företag.

*(Diagram 1: Antal medlemmar i Tännäs sameby uppdelade i åldersklasser)*

Medelåldern i samebyn är ca 46 år.

Medlemmarna i samebyn är i huvudsak bosatta i Brändåsen, Hede, Funäsdalen och Tännäs.

### 3.4 Kombinationssysselsättning

Medlemmarna i Tännäs sameby har i huvudsak renskötselfn som sitt arbete och sin utkomst. Under högsäsongerna måste dock ytterligare arbetskraft anställas. Den ojämna arbetsbelastningen under renskötselfåret utgör en av svårigheterna med anställd personal. Möjligheten att få kvalificerad arbetskraft vid arbetstopparna och däremellan kunna erbjuda meningsfull sysselsättning kan vara problematisk.

Sysselsättningen utöver renskötselfn utgörs av jakt och fiske i huvudsak för husbehov, slöjdverksamhet och turism.

Medlem i sameby äger enligt 25 § rennäringslagen, rätt att jaga och fiske för husbehov och avsalu på renbetesfjäll. Därutöver kan genom lantbruksnämndens försorg, och efter



hörande med samebyn, nyttjanderätt till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.

### Älgjakten

Älgjakt bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område. Från och med 1988-01-01 skall samebyarnas områden registreras i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till fjällägenhetsarrendatorer och övriga arrendatorer.

Samebyn erhåller 50 % av intäkterna från jaktupplåtelse. Resterande 50 % går direkt till samefonden.

### Fiske

Fiskerätten inom renbetesfjäll kan på vissa villkor upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter till fiske har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning, särskilt fisketillstånd och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelse tillfaller 25 % samebyn.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjällen utfärdas av lantbruksnämnden och tillhandahålls på olika försäljningsställen. För Tännäs sameby säljs fiskekort för Klastjärnen, Norra Långbrottssjön, Bolagen, Botjärnen, Gröntjärnen, Svansjön, Uthussjön och sjösystemet österut, Rogen Skebrosjön, Bredån, Bredåtjärn, Bredåsjön, Flåtjärnen, Nässjöarna samt två tjärnar i dess anslutning.

Särskilda tillstånd för sportfiske kan upplåtas för viss tid. För Tännäs sameby upplåtes dock inte i allmänhet några fiskevatten med särskilt tillstånd.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelse. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet i ett år men kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Tännäs sameby som är upplåtna genom arrende är t ex Bränteltjärn, Grönsjöarna, Stallmyrtjärn, Svansjön, Nedre och Övre Muggsjöarna, Rogen, Ränningstjärnarna, Bredåsjön, Tännadalssjön, Östersjön.

### 3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1990 för Tännäs sameby uppgår till ca 6.000 djur. Sammansättningen på hjorden är ungefär 88 procent hondjur och 12 procent handjur.

Slaktuttaget per år beräknas till 3500-4000 renar, med en vikt av cirka 30-35 kilo kött per vuxen ren och ca 20 kilo kött per kalv.

Enligt 15 § rennäringslagen beslutar lantbruksnämnden det högsta antalet renar - det s k rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Tännäs sameby fastställdes, enligt lantbruksnämndens beslut 1978-09-28, högsta renantalet till 5.000 djur.

*(Diagram 2: Antal renar inom Tännäs sameby under åren 1981-1990)*

Under de första åren på 1980-talet låg renantalet på drygt 4.000 renar. Därefter har antalet renar ökat till cirka 6.000 under åren 1985-86 där antalet fortfarande ligger.

Inom Tännäs sameby pågår ett försöksprojekt med individmärkning av renar. Ca 75 procent av företagen inom byn är med i projektet.

Individmärkningen utförs vid kalvmärkningen där en speciell skiljningsbrygga används. Kalvar och vuxna djur åtskiljes, kalvarna förses därefter med en plastbricka i ett band runt halsen. Ägaren identifieras genom kalvens koppling till resp vaja. Varje kalv erhåller sedan ett identifieringsmärke med en bokstav- och sifferkod som anger län, sameby, ägare, födelseår och kön. Den märks därefter på konventionellt sätt med snitt i öronen.

Hälften av företagen inom Tännäs sameby som ingår i individmärkningsprojektet genomför årligen även vägning av kalvarna och vajorna. Därmed kan varje kalv och vaja följas upp för bedömning av dess tillväxt och produktionsförmåga.

Ambitionen inom projektet är att inom hjorden hålla ett så högt antal högproducerande vajor som möjligt och endast ett nödvändigt antal yngre - mer produktiva - tjurar. Avelsarbetet inom byn har medfört drygt två kilo mer i köttavkastning per ren än tidigare vilket motsvarar ca 44 kronor per ren.

### 3.6 Driftanläggningar (se även kartbilaga)

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötsel, såsom t ex arbetshagar, gården, stugor och slakteri.

**Områdena runt anläggningarna** utgör ofta **viktiga betesområden** och **trivselland** för renarna där **betesron är oerhört viktig** för renarna och **arbetsron viktig** för renägarna.

Anläggningarna är i huvudsak belägna inom byn.

#### Kalvmärkningshagar och beteshagar;

- i Långbrottet
- på Rödfjället
- i Fjätvallen

#### Slakteri, betes- och utfodringshagar;

- Brändåsen

#### Slakt-, betes- och kalvmärkningshage;

- i Sörvattnet

Rengärde;

- i Hafstornsbygget

Renstängsel;

- mot Mittådalens sameby, från riksgränsen vid Gröndalen utmed Frönån till Klinken,
- mot Idre nya sameby, från sjön Rogens södra ände utmed Nässjöarna i Stor-Fjäten till Kölåsen utmed länsgränsen till Trolltjärnen,
- spärrstängsel enligt TIG:s (Tännäs och Idregruppen) överenskommelse från sjön Lossens södra ände, Stor-Stoåsen, Rassberget, Kölsjöfjället, Sörvattensvallarna till länsgränsen och StorFjäten,
- riksgränsstängslet mot Norge från Gröndalen i ungefärlig sträckning utefter riksgränsen till sjön Rogen.

Renvaktarstugor;

- i Kölåsen
- i Sörvattensvallen
- i Fjätvallsåsen
- i Fjätdalen
- i Lillfjällbygget
- i Brändåsen (Rådhuset)
- vid Lossen
- vid västra Flåtjärnen
- i Brändstötdalen
- vid Nässjöarna
- vid Reva
- vid Skappenjaure (Skedbrosjön)

Renvaktarstugor (forts)

- vid Bjurbäcken
- på Vigelskattet
- på Gjeraegaen (Rödfjället)
- i Kraupin
- vid Klastjärnen, uppförd 1989.

Privata stugor;

- i Petersbygget
- på Sandholmen
- vid Sandviken
- vid Rogsbodarna
- vid Käringån
- i Röviken, 6 stycken
- i Storviken
- på Sandnäset
- vid västra Rödsjön, 5 stycken
- vid Dalstenshån
- vid Brattriet
- i Baulan + två kåtor
- vid över Muggsjön
- vid Myskelsjön, 5 stycken
- på Rödfjället, 9 stycken
- vid Bolagen, tre stycken
- vid Svansjön, två stycken

- i Praennehen (Malmagsliden) + tre kåtor
- vid Långbrottet, 10 stycken + förråd
- i Gröndalen

### 3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen

För Tännäs sameby är idag den största markanvändningskonkurrenten **turismen** och det **rörliga friluftslivet** inom främst samebyns område. Dessutom försvårar eller omöjliggör **skogsbruket** renskötseln inom vissa speciellt viktiga områden samt splittrar sammanhängande betesområden.

#### Turism och rörligt friluftsliv

Markområdet inom Tännäs sameby är begränsat och utnyttjas intensivt. Stora delar inom samebyn utgör mycket viktiga betesområden, övernattningsområden samt trivselland.

Turismen och det rörliga friluftslivets intåg i renskötselområdet medför både direkta och indirekta störningar, dels minskar renarnas betesareal och dels försämras renarnas betesro. Konsekvenserna har blivit stress och ökad spridning av renhjorden och samlingsarbetet har försvårats. Detta medför produktionsbortfall och omöjliggör utnyttjande av de mest turistintensiva områdena.

Turism och rörligt friluftsliv förekommer inom Tännäs samebys renskötselområden huvudsak i Ljusnans och Tännåns dalgångar, i Rogenområdet, i Lofsdalen samt i Storfjätenområdet.

Renarna drar sig sommartid ner mot dalgångarna på kvällarna och vid svalare väder. Under våren och kalvningstiden förekommer renarna på södra sidan i Tännåns dalgång på grund av de gynnsamma betesförhållandena, som råder i området med viktig hänslav, tidiga barfläckar, toppskott m m. Förekomsten av turism här medför störningar särskilt under den känsliga kalvningstiden då vajan, och senare även kalven, behöver särskild ro.

Under sensommaren och hösten utgör Rogenområdet en central del av betesområdet. Samtidigt förekommer här mycket fiskare. kanotister samt andra friluftsmänniskor. Renarna behöver

här, särskilt under brunstperioden kring den 15 september - 15 oktober, lämnas i lugn och ro utan störningsmoment i omgivningen.

Vintertid utgör den oreglerade skotertrafiken och hundspannkörning störningsmoment särskilt i Lofsdalen- och Storfjätenområdet. En reglering av skotertrafiken och hundspannkörningen till utstakade leder diskuteras dock för närvarande.

Ett flertal leder genomkorsar samebyn bl a Kungsleden. Leden innebär, i och för sig, att vandrare och skotertrafiken i huvudsak koncentreras till dess omedelbara närhet. Dock förekommer turismen i princip i hela fjällområdet vilket, under sommarhalvåret när renarna vistas inom samebyns betesmarker, innebär störningar i renskötseln.

Tillkomna vandrings- och skoterleder har inneburit att av de tidigare stora sammanhängande betesmarkerna kvarstår endast mindre uppsplittrade ostörda områden vilket försvårar renskötseln avsevärt.

Exploateringen i de aktuella områdena fortsätter. Flera nya projekt planeras. Krav på upplåtelse av renbetesmarkerna för turiständamål ökar och konsekvenserna blir betydande arealminskningar av det redan knappa betesmarkerna inom främst samebyns område.

En ökad turism inom samebyn medför för rennäringen produktionsbortfall och ökad arbetsbelastning.

### Skogsbruk

Utöver turism och rörligt friluftsliv utgör skogsbruket en besvärande markanvändningskonkurrent. Skogsbruket försvårar eller rentav omöjliggör renskötseln i flera avseenden i olika områden. Kalhyggen och skogsbilvägar medför dels förlust av renlav dels att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Därmed försvåras driften och uppsamlingsarbetet för renskötarna.

Hyggesplöjning förstör betesförutsättningarna genom att stora delar av marktäcknet rivs upp, jorden blottlägges och därmed försvinner marklaven. Gödsling av skogsmark medför att renarna dels upplever laven oaptitlig dels att örterna med tiden tar överhand och marklaven blir obefintlig.

Förlust av renlav utgör ett stort problem både vad gäller att finna fullgoda betesalternativ och med hänsyn till att trakterna ofta är svårföryngrad med lavens långsamma tillväxttakt.

Avverkningar i hänglavsområdena inom och i anslutning till åretruntmarkerna har skett och sker fortfarande i stor omfattning. Dock har varje hyggesareal minskats mot att antalet mindre hyggen har ökat. Dessutom läggs nya hyggen intill hyggen med ungskog vilket medför att renarnas betesområden ytterligare minskas och splittras.

Förlusten av hänglavskog som under speciellt våren men även på hösten ofta utgör renens enda tillgängliga föda, är ett stort problem. Vilket medför att även varje mindre bestånd av kvarvarande hänglavskog är desto viktigare att bevara.

Avverkningar på vinterbetesmarkerna sker även i stor omfattning. Det moderna skogsbruket splittrar sönder stora sammanhängande betesområden och renarna tvingas därmed söka alternativa betesområden.

Tännäs sameby är redan idag hårt trängd av turismen, det rörliga friluftslivet och skogsbruket. Fortsatta ingrepp i renskötselområdet försvårar renskötseln ytterligare och kan omöjliggöra renskötseln i nuvarande driftform.

### 3.8 Konsekvenser av Tjernobyl-olyckan

Nedfallet efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl drabbade rennäringen svårt. De svårast drabbade samebyarna i Jämtlands län är Frostvikenbyarna och Hotagen. Men även för samebyarna söder därom har olyckan inneburit betydande konsekvenser.

Den svenska staten har dock uttalat att rennäringen skall hållas skadeslös. Således utgår ersättning för inkomstbortfall och merkostnader för renägarna till följd av olyckan. Insatser görs också från statens sida för att så mycket renkött som möjligt skall bli godkänt som livsmedel.

Gränsvärdet för att renkött idag skall godkännas som livsmedel är 1.500 bq (bequerell) cesium -137 per kg/renkött. Cesiumhalten i renarna varierar kraftigt under året beroende på vilken typ av föda renarna betar. På sommaren betar



renarna huvudsakligen gräs och gröna växter, vilka förnyas årligen och därmed innehåller relativt låga halter cesium. På hösten och vintern består födan huvudsakligen av mark- och hänglavar, som har långsam nedbrytning av det radioaktiva nedfallet.

Detta betyder att det är angeläget att så stor slakt som möjligt kan tas ut under sommaren/förhösten då köttet kan godkännas. Staten stimulerar också genom vissa tilläggssättningar en tidigareläggning av slakten. Även under vinterperioden kan renköttet godkännas vid slakt, om utfodring av renarna kunnat ske under cirka 2 månader före slakt. Kostnaderna för sådan utfodring betalas av staten. Vid sådan utfodring används både renlav (från Dalarna), hö och kaliumberikat (bentonittillsats) kraftfoder.

Tännäs sameby anser dock att full ersättning på grund av inkomstbortfall och merarbete ej utgår. Speciellt vad avser det sjunkande priset på renkött och slakteriernas svårigheter med avsättningen på renköttet.

#### 4 HANDLINGSPROGRAM OCH ATGÄRDSFÖRSLAG FÖR TÄNNÄS SAMEBY

##### 4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Rennäringen har med åren inte minst inom åretruntmarkerna blivit allt mer trängda från olika håll av andra näringar.

Utvecklingen och nyttjandet av betesområden de närmaste åren kommer i mycket att bero på storskogsbrukets planer och turismens framfart inom Tännäs samebys intresseområde. Dessutom beror möjligheten att nyttja tidigare avverkade betesområden på hur återväxten av ungsbogen har lyckats i de aktuella trakterna.

Förutsättningarna för renbete är att det finns sammanhängande områden där renarna naturligt kan hållas samlade och beta.

Det **viktigaste reservbetet** utgör dock hänglavskogarna som finns kvar i det fjällnära området. Dessa områden måste undantas från avverkningar och bevaras.

Turismen i Härjedalen och Dalarna är redan etablerad och mycket kapital investerat i anläggningar. Exploateringen förutsätts fortsätta och turismen tenderar att öka även fortsättningsvis. Inom samebyns åretruntmarker finns flera kärnområden som utgör den absoluta förutsättningen för rennäringen inom Tännäs sameby. Speciellt utsatt är det för rennärigen **viktiga området mellan och utmed Ljusnans och Tännåns dalgångar**. Alternativ till detta betesområde finns knappast och därför hävdar samebyn att **stor restriktivitet vid fortsatt exploatering** i området måste råda för att inte ytterligare försvåra rennäringens bedrivande i området. Tännåns södra dalgång utgör särskilt viktigt betesområde på grund av gynnsamma vårbetesförhållanden med bl a tillgång på hänglav. Ljusnans dalgång utnyttjas av renarna sommartid.

Även Lofsdalen och Storfjätern utgör turistintensiva orter, särskilt vintertid. Områdena kring Lofsdalen och Storfjätern trafikeras i hög grad av skotrar och hundspann. Skotertrafiken är idag oreglerad, men idag diskuteras anläggning av leder för att koncentrera skotertrafiken och hundspannskörningen i områdena. För rennäringens del innebär leder att **betesområden skärs av men störningarna koncentreras** med fördel i huvudsak till **ledernas omedelbara närhet**.

För Tännäs sameby kommer troligen området söder om sjön Lossen att utgöra ett mer centralt område. Anledningen härtill är att ett slakteri har uppförts vid Lossens södra ände i Mittådalens regi. Detta medför att området kring nuvarande slakteri i Brändåsen får mindre betydelse för renskötseln. Dock kommer anläggningarna i Brändåsen att nyttjas vid skiljning av renarna inför vinterslakt- och gruppering.

**Vinterbetesområdet enligt TIG-avtalet utgör inte något ställningstagande till frågan om sedvanerätt till renbete.** Tännäs sameby hävdar betesrätt även bland annat i trakterna av Funäsdalen och norr därom.

Tännäs sameby har ansökt om förhöjt renantal. Ansökan har avslagits med hänvisning till att byn är bunden av nivån på renantalet enligt TIG-avtalet. Samebyn hävdar dock att TIG-avtalet inte kan vara grundande för renantalet inom byn i framtiden. Förhandlingarna angående höjning av renantalet pågår dock för närvarande.

#### 4.2 Utveckling av företagen inom byn

Flertalet ungdomar inom byn synes vilja etablera sig som renskötare i samebyn. Dock finns det inte så stora möjligheter för nyrekrytering på grund av att byn idag nått taket för högsta antalet renar och avgången är låg.

Dessutom krävs idag större enheter, mer maskiner och annan utrustning för att, speciellt en nyetablerad företagare ska överleva som renskötare.

#### 4.3 Jakt- och fiskefrågor

Genom att samebyn själv upplåter jakten och fisket kan den styras till för renskötseln mer lämpliga områden.

##### Fiske

Enligt samebyn är fisket upplåtet i den mån det går och ytterligare upplåtelser är inte önskvärda.

#### 4.4 Utveckling av renhjorden

Tännäs sameby har tidigare ansökt om höjning av högsta antalet renar inom samebyn. Ansökan har dock avslagits med hänvisning till TIG-avtalet. Samebyn anser dock att TIG-avtalet inte kan ligga till grund för högsta renantal emedan byn hävdar sedvanerätt även utanför detta område.

Individmärkningen och uppföljning av renarna förväntas fortsätta.

#### 4.5 Planerade driftsanläggningar

Tännäs sameby planerar följande åtgärder och investeringar i driftsanläggningar för att effektivisera och underlätta renskötseln inom området.

- Utökning av beteshage i Brändåsen
- utökning av kalvmärkningshage mot norr i Långbrottet
- beteshage intill Lossenslakteriet (alt levandetransport av renarna)
- anläggning för sarvslakt i anslutning till väg 84 väster om Fjällnäs.

#### 4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

Ett fungerande samråd både inom och utanför samebyns gränser efterlyses mellan rennäringen och andra markanvändningsintressenter, framför allt med skogsbruket och turismen. Ett fungerande samråd kan resultera i att även mindre planändringar kan ge nog så tillfredsställande lösningar för alla parter.

### Skogsbruket

Vad gäller skogsbruket så har skogsvårdslagen (1979:429) en bärande grundtanke att **långsiktigt hushålla med naturresursen skog och skogsmark**. I propositionens specialmotivering till 1 § skogsvårdslagen står bl a "...skall skogsnäringen verka i samspel med andra samhällssektorer." Vidare har hänsynsregler utarbetats och accepterats av berörda parter vilka återfinns i skogsstyrelsens allmänna råd om skogsbrukets hänsynstagande till rennäringen (SKSFS 1982:2)

Tännäs sameby efterlyser hänsynstagande till rennäringen i enlighet med SKSFS 1982:2;

- Fasta, årliga samråd för en långsiktig planeringsperiod.
- Undvika koncentration av slutavverkningsytor.
- Särskild uppmärksamhet vid skogliga åtgärder i närheten av flyttleder och rastbeten.
- Områden runt arbetshagar och samlingsställen undantas från avverkning.
- Hyggesplöjning skall undvikas inom betesområdet.

### Turismen

Vad gäller turismens exploatering i eller i anslutning till byn efterlyser samebyn **turismplaner i klartext** och med långsiktig precisering.

Vid varje ingrepp i renskötselområdet, som har betydelse för rennäringen, ska **konsekvensstudier göras på exploatörens bekostnad**.

Detta för att klarlägga även varje mindre ingrepps betydelse och för att erhålla den **ackumulerade skadebilden**, som vuxit fram vid återkommande intrång i renskötselområdet.

### Övriga markanvändningsintressenter

Motsvarande samrådsrutiner, precisering av långsiktsplaner samt konsekvensstudier är eftersträvaransvärd för övriga markanvändningsintressenter som vattenkraften, torvverksamhet m fl.

#### 4.7 Förslag på åtgärder

Stor restriktivitet bör råda vid exploatering i området mellan väster Funäsdalen Tännaldalen och Bruksvallarna. Området utgör en central del av högsommarlandet och alternativ till detta område saknas.

Endast tillåta hundspann och ridsafari utefter markerade leder eller helst förbjuda dem helt i vissa delar av samebyn. Organiserade turer av denna typ avstyrks med det bestämdaste av samebyn.

En grundläggande brist i sammanhanget är att allmänheten och andra markanvändningsintressenter har ingen eller dåliga kunskaper om rennäringen. I första hand måste information om rennäringen komma ut till berörda parter.

Ett steg i denna riktning är att upprätta broschyrer om rennäringen som kan tillhandahållas på turistinformationer, hotell, stugbyar och andra turistanläggningar.